

İrene Melikof'un Yeni Kitabı Hakkında Bazı Düşünceler

Burhan KOCADAĞ

Eğitimci-Araştırmacı-Yazar

Azeri bir babadan ve Rus bir anneden 1917 de dünyaya gelen Melikoff, aynı yıl içinde Rusya'da olan Bolşevik ihtilali üzerine babası tarafından Fransa'ya götürülür. Bütün yaşamı ve tahsil yılları Paris'e geçen Melikoff profesör olduktan sonra Türkoloji dalında çalışmalarını yürütür. 1969 yıllarından beri Bektaşî olduğunu söyleyen ve bu dalda araştırmalarda bulunan Melikoff'un Cumhuriyet Gazetesi tarafından basılan "HACI BEKTAŞ EFSANEDEN GERÇEĞE" adlı kitabını ben de bir hevesle alıp inceledim.

Sayın Melikoff'u yakından tanırım. Şahkulu Sultan, Karacaahmet Sultan Dergahlarında kendisi ile 3-4 kez görüşüp konuştuk. Şahkulu Sultan Dergahı'nda onuruna bir iki kez cem düzenlendi. Gelenneği bu kadar yakından tanıyan bir bilim adamının kaleminden çıkan bir kitaptaki ele alınan bazı noktalar kitabın inanırlılığına ciddi gölge düşürmektedir.

Pek çok alevi cem evlerinde ve derneklerinde satılan bu kitabın, gerçek yüzünü göstermek amacıyla bu eleştirimi kaleme alıyorum. İnanıyorum ki, bu kitabı alan canlarımızın yüzde doksanı, hiç okumadan kütüphanesinin bir köşesine bırakmıştır. Toplam olarak 14 madde üzerinde eleştirimi yoğunlaştırdığım bu kitap içerik olarak da bir plan dahilinde yazılmamıştır. Olaylar ve kişiler, tarihsel seyrine göre kronolojik çizgi takip edilmeden ele alınmış, kimi zaman da daldan dala atlanılarak, kitabın adıyla hiç ilgisi olmayan konular, birbirlerine karıştırılmıştır. Yapılacak eleştiriler sıralandığında şu belirgin hataların olduğu görülecektir. Kitabın düzenlenmesi ve basılmasında da ciddi bir özensizlik göze çarpmaktadır.

Sayfa 74-94 ve Mintaş adının geçtiği diğer sayfalarda Hacı Bektaş'ın kardeşi "Menteş" in adı, "Mintaş" olarak gösterilmiştir. Bu bir dizgi hatasından çok yazar tarafından bilinmeyerek yapılan hatadır. Çünkü bu hata, bir yerde değil, Mentesh adının geçtiği her yerde yapılmıştır. Kelimenin doğrusu, Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı "İmla kılavuzu" izlenerek yazılabilirdi. Bu yanlışlık ileride bir takım hatalarda doğurabilir.

1- Eleştirimizin temel konusu "Meczupluk" tur. Bu amaçla yanıt vermeyi ele almışken, kitabın içinde olan diğer hataları da sergilemeyi görev bildik. Bundan böyle bütün konuları işleyenlerin çok titiz davranmaları gerekir diye düşünüyorum.

Kitabın 74.sayfasının ikinci paragrafında Hacı Bektaş Veli'ye saygısızca "MECZUP" denilmiştir. Paragrafın sonundaki talihsiz cümle, aynen şöyledir: " Hacı Bektaş, Kayseri'den, bu gün mezarının bulunduğu Kara Höyük'e gitti. (58) Meczup bir mutasavvıf ve bir tarik-i dünya idi. Meczubun sözlük anlamı, aklını yitirmiş, deli, sapık demektir. 750 yıldır Anadolu ve Rumeli Alevi ve Bektaşiliğine damgasını vurmuş ve o günden beri milyonların gönül verdiği ulu bir kişiye "Meczup" demek, araştırmacı bir profesöre yakışmayan af edilmez bir saygısızlıktır. (58) nolu

dipnot, bu ifade tarzından önce olduğundan (Krs. Aşıkpaşazade- Ali yayını s.1999- Atsız yayını s.234 yayını) nın değil, bizzat Malikoff'un kendi ifade tarzıdır. Çünkü bu dipnot ifade tarzının sonunda değil, bir önceki cümlenin sonuna konmuştur. Kendisi, kendince bir yorum yapmış olsa gerek. Böyle bir yoruma da gerek yoktu. Hacı Bektaş Veli hakkında kitap yazan bir kişinin, bu tür saçmalıklara yer vermemesi gerekir.

- 2- Kitabın 96. Sayfasında da Hacı Bektaş için yine "Meczip" kelimesi kullanılmış. Ancak, bu kez "Aşıkpaşazade'ye göre Hacı Bektaş kendinden geçmiş bi meczup idi." denilerek ve özellikle alınarak kullanılmış. Eğer kendisi gerçekten Hacı Bektaş Veli muhibi olsaydı, bu yorumu o devrin olaylarına bağlayarak yanıtlayabilirdi. Sayın yazar, bununla da yetinmemiş, Hacı Bektaş Veli'yi Mevlâna karşısında küçük düşürmüştür.
- 3- Kitabın 107. Sayfasının ikinci paragrafında Hacı Bektaş Veli'yi Mevlâna ile karşılaştırarak şöyle demektedir: "Yaygın bir halk inancının temellendiricisi olarak taşıdığı değer ve Hacı Bektaş'ın kişiliğini hazırlayan ilgi ne olursa olsun, kendisini Mevlâna Celâlüd-din gibi evrensel bağlarda bir mutasavvıfla karşılaştırmak, en az ölçüde bile olsa mantığa yatkın görünmemektedir. Ayrıca, henüz aralarındaki aykırılığın bilinmediği bu dönemde Sünnilik ve Şii'lik'ten söz etmenin de bir anlamı olmaz" demektedir. Bu değerlendirme yanlış. Mevlevilik gibi, Bektaşilik de evrenseldir. Avrupa ve Amerika'da Bektaşilik, sayın Melikoff'un düşünemediği kadar yaygındır. Şahkulu ve Karacaapmet Sultan Dergahları'na, Fransa, İngiltere, Hollanda ve diğer Avrupa ülkelerinde Türk olmayan o ülkelerin insanlarından yüzlerce kişinin Bektaşiliği benimseyerek ziyarete geldiklerine, biz Bektaşiyiz diyerek duygulandıklarına, bu dergahların müdürleri olarak yıllarca tanık oldum.

Hacı Bektaş Veli ve Mevlâna zamanlarında birbirinden farklı olarak Alevilik ve Sünnilik vardı ve doruk noktada idi. Aralarında kültür ve düşünce farklılığı çok belirgin durumda idi. Her şeyden önce dil farklılığı vardı. Mevlâna, Farsça yazıp söylemiştir. Egemen sınıfa, hükümdarlara, valilere hizmet etmiş, karşılığını da görmüştür. Buna karşılık Hacı Bektaş Veli ise dergahında geniş halk kitesine hitap etmiştir. Moğollar'ın gelişi ve Selçukluların yıkılışı dönemlerinde, devlet otoritesinin sarsıldığı, zamanlarda fırsatı ganimet bilen Hıristiyan misyonerlere karşı, başına topladığı Horasan Erenleri'ni Batı Anadolu da ayrı ayrı bölgelerde görevlendirerek bu yöre halklarını kendisine bağlamış ve Bizans'ın etkisinden kurtarmıştır.

Eline, diline, beline bağlı olma ilkelerinin yan ısıra bütün insanları kardeş bilme, yetmiş iki milleti bir görme, barışı-sevgiyi ve kardeşliği ön görme, ilimle gidilmeyen yolun sonu karanlıktır diyerek çağdaşlaşmayı esas alma gibi düşünceleri getirmiştir.

"Kadınlarınızı okutunuz, çocuklarınızı zamana göre yetiştiriniz, düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız, incinsen de incitme" diyen ulu bir kişinin meczup olduğunu söylemek ve Hacı Bektaş Veli'nin en asgari noktada bile Mevlâna ile karşılaştırılmayacağını mantık kabul etmez diyen Melikoff'un, mantığını benim mantığım kabul etmiyor. Tövbeni yüz bin kere bozsan dahi yinede gel diyen Mevlâna'ya karşı dergahını, yol geçen hanı gibi kullanmayan, bizim dergahımız tövbekarlar günahı değildir, diyerek toplum içinde sık sık özür dilemenin marifet olmadığını, düşkünlük sistemini kurarak kusur işleyen insanları bir süre cemlere almayıp, onları eğiten ve suçlarından arıncaya kadar bir ocağa (Düşkünler Ocağı) teslim eden bir dünya kurmuştur Hacı Bektaş

Veli. Biz bu karşılaştırmamızla Mevlâna'yı eleştirmek gibi bir düşünceye saplanmayı düşünmedik. Sayın Melikoff'un saplantılarına karşı sadece bir gerçeği ifade etmek istedik.

6-Hacı Bektaş Veli hakkında söylene gelen simgesel mitolojik menkıbelerin dışında sayfa 108 de " Hacı Bektaş, doğduğundan altı ay sonra, beşiğinde, parmak kaldırarak şahadet getirmiştir" demektir. Bu düşünce, bir yorumda olsa mantıkla bağdaşmaz. Zira, dünyanın her yerinde bütün çocuklar altı aylıkken parmaklarını kaldırır, parmaklarıyla oynar. Hristiyan-Musevi-Budist kesimlerinde, Amerika, Avrupa, Asya, Afrika ve uzak doğu ülkelerinde de altı aylık çocuklar, aynı hareketleri yaparlar. Bu özellikler, bebekler dünyasının her çağda yapıla gelen vazgeçilmez doğal bir yapısıdır. Profesörlüğe kadar yükselmiş bir insanın bu biyolojik yapıyı iyi değerlendirmesi gerekirdi. Cahil kesimseler, bunu bir mucize olarak kabul edebilir. Ama mürekep yalamış bir insan, bu tür saçmalıklara yer vermemeliydi. Altı aylıkken parmaklarıyla oynayıp parmaklarını kaldıran Hristiyan, Musevi çocukları kelim-i şahadet mi getirmiş oluyorlar? Böylesine mantık dışı bir yorum olur mu?

7-Sayın Melikoff, kitabının III. Sayfasının son paragrafında "Ertesi gün, güneş doğarken, Hacı Bektaş, Ahmet Yesevi'den izin alarak yola koyuldu" demektir. Bu görüş yanlıştır. Bu görüşü savunmak demek, tarihi bilmemek demektir. Ahmet Yesevi, 1166 yılında Hakka yürümüştür. Hacı Bektaş Veli ise 1207 dolaylarında dünyaya gelmiştir. Yani Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi'nin vefatından 41 yıl sonra dünyaya geldiğine göre ve kendisini hiç görmediğine göre , ondan nasıl izin alıp Anadoluya gelebilir? Olsa, olsa bu ulu kişi Yesevi dergahının başında olan Lokman Perende olur. Sayın Melikoff'un bu değerlendirmeyi çok iyi yapması ve böylesine fahiş bir hatayı yapmaması gerekirdi.

8-Kitabın 204. Sayfasının ikinci paragrafında " Bu velinin adını ilk tarikatı kuran Hacı Bektaş'ın manevi mirasçısının müridi Abdal Musa'nın çabası ile olacaktır" demektir. Bin yıllık Anadolu alevi tarihinde Bektaşilik, ilk tarikat değil, üçüncü tarikattır. Birinci tarikat, Ebul Vefa'nın kurduğu Vefailik, ikinci tarikat, Baba İlyas'ın kurduğu Babailik ve üçüncü tarikat da Bektaşiliktir. Yani Vefailik, Baba İlyas ile Babailiği, Hacı Bektaş Veli ile de Bektaşiliğe dönüşmüştür. Hatta Bektaşilikten önce de Babailik ile Bektaşilik arasında Aybey Baba ile Berak Babaler'in başlarını çektiği Işık tayfası gibi kısa bir dönem vardır. Sayın Melikoff'un bir araştırmacı olarak bunu çok iyi bilmesi gerekirdi.

9-Kitabın pek çok yerinde ve 211-213—216. Sayfalarda Anadolu Alevi ve Kızılbaşlarının cemaat dışı göstermektedir. Sayın Melikoff tarafından bu kavram yanlış kullanılmaktadır. Sünni cemaat dışı deseydi, belki doğru olabilirdi. Ancak cemaat dışı demek, büyük bir hata. Çünkü, cemaat, sözlük anlamı ile insan kalabalığı, bir dinden veya mezhepten olanların topluluğu demektir. Sünni cemaati, Alevi cemaati, Rum cemaati, Yahudi cemaati gibi. Bu nedenle kavramları yerli yerinde kullanmak gerekir. Cemaat dışı denilince bir bakıma o topluma hakaret anlamı çıkar.

10- Kitabının 211. Sayfasında ve son paragrafta "Kızılbaşların inançları, temelde Bektaşilerinki ile aynıdır. Her iki zümre de Hacı Bektaş'a bağlıdırlar. Ancak, Bektaşilik, eğitilmiş çevreler ve aydın bir seçkin tabaka ile kurumlaşmış bir tarikata dönüştüğü halde köyler ve boylarla her yana dağılan Kızılbaşlar, az ya da çok başıbozuk (anarşik) zümreler oluşturdular" diyerek Anadolu Alevilerine hakaret ettiğinin farkında mıdır acaba? Sayın profesörün Anadolu Alevilerinin zaman zaman neden ayaklandıklarının hatta Hacı Bektaş Dergahından Kalender Çelebi'nin ayaklanmasını da iyi bilmesi gerekirdi. I.Selim'le kırk binler, anarşi yüzünden mi kılıçtan geçirildi? Aynı şekilde Balkan kökenli Kuyucu Murat zamanında otuz binler diri diri kuyulara başı bozuk oldukları için mi dolduruldu? Pir

Sultan Abdal, neden astırıldı? II Selim ve III Murat zamanlarında cemlerini yaptıkları için çıkarılan fermanlar, verdirilen fetvalar Çorum'da Bazok'da Tokat'da Malatya'da neden Aleviler zindanlara tıkdı kitaplarına el konuldu ve dedeleri astırıldı. Sayın Melikoff bir Bektaşî ise, bu tür hataları nasıl yapabiliyor. Aslında bir bakıma o da, bir zamanların Rumeli Bektaşîleri gibi Anadolu Alevileri'ne tepeden bakma hastalığına saplanmış olsa gerek. Her halü-kâr da bunları kabullenmek olası değil. Dernekler, Cemevleri ve bütün Alevi kuruluşları, bunları bilmedikleri için sayın Melikoff'un kitabını, yeni bir hikmetmiş gibi kapışıyorlar ve kurumlarının kitap satış yerlerinde bulundurularak satıyorlar. Biraz da bizde bir hastalık var gibi geliyor bana. Bir yabancıнын kaleminden çıkan bir kitap gördük mü hemen dört elle sarılıyoruz içinde ne yazıyor, doğru mu , yanlış mı demiyoruz.

11-Sayın Melikoff, suçlamalarını sürdürmektedir. Sayın Melikoff, kitabının 215. Sayfasında "Aynı şekilde unutulmamalıdır ki, bu insanlar yüz yıllarca fitne (heresie) bölgeleri oluşmuş yörelerde bulunmaktadır. Böylece cemaat dışı inançları, daha eski cemaat dışı tabakalar üzerine yerleşmiş olmaktadır" demektedir. Bu satırlar, kendisinin yorumudur. Herhangi bir yerden alıntı değildir.

12- Kitabın 216. Sayfasında "Doğu Anadolu, her zaman yol ağzıdır ve Paulisyenler'le, onların olduklarını söyleme Thonrakî'ler gibi sapmalar barındırmaktadır. Burada yüz yıllar boyunca, değişik cemaat dışı sosyal katlar (Stratification) olmuştur. Bir cemaat dışı kuşak, daha eski bir başka dönemin üzerinde yerleşebilmektedir" derken ayrıca Bizans kaynaklarından dem vurarak Şebinkarahisar (..olonac), Niksar (Neo-Caesare), Erzurum (Theodosiupolis), Malatya (Meliten): Yani Alevilerin yerleşme bölgeleri idi. Fitne (heresie) merkezi (Tephrike) Divriği idi" diyerek buraları fitne merkezi olarak göstermektedir. Böylece Doğu Anadolu'nun saf ve temiz insanlarına hakaret etme biçimini de anlamakta güçlük çekiyorum.

13- Kitabının 220. Sayfasındaki değerlendirme de yanlış. Burada "Hep söylendiği gibi, her Alevi bir Bektaşîdir, fakat, her Bektaşî bir Alevi değildir" demektedir. Tam tersi, Alevilik geniş bir kavramdır. Bu geniş kavram içinde Bektaşî olan var, olmayan var. Ama, genelde hepsinin yolu Aleviliğe çıkar. Çünkü Alevilik demek Hz.Ali ve Ehl-i Beyt'ini sevmek ve onlara bağlı olmak demektir. Doğu Anadolu'daki Aleviler ocakzade dedelere bağlıdır. Bektaşî değildirler. Ancak Hacı Bektaş veli ve ardıları olan ulu kişilere saygılıdır. Bektaşîlik ise Alevi dünyası içinde kurulmuş bir tarikattır. Buna göre her Bektaşî, gelende ve önce Alevilik inancı içindedir, sonra Bektaşîdir. Yani Bektaşîliği, Alevilik inancı ve dünyası dışında bir inanç olarak gösteremezsiniz. Bektaşîlik yokken, yüz yıllar öncesinde Alevilik vardı. Bektaşîlik ise, Vefailik ve Babailik gibi Alevi dünyası içinden çıkmıştır. Böylece denilebilir ki, her Bektaşî önce Alevidir, sonra Bektaşîdir. Doğuda ki Aleviler ise Bektaşî kurallarına bağlı olmaksızın, sadece Alevidirler. Onlar da dedeler tarafından yönlendirilmektedirler. Yalnız şu denilebilir eğitim ve yetiştirme yönünden sistem olarak sınav ve seçim olduğu için Bektaşîlik daha iyi ve farklı düşünülebilir.

14- Sayın Melikoff'un kitabının adı "Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe" iken ve içerik olarak da Hacı Bektaş ve İlkeleri ile Aleviliğin işlenmesi gerekirken, kitabın son kısımlarının, konu ile uzaktan-yakından hiç ilgisi olmayan Kürtlük ve Türklüğe ayırmış, daldan dala atlayarak, sayfaları çoğaltarak göz boyamaya kalkmıştır. Kendisine, bundan böyle yazacağı kitaplarda ,içeriği olan konulardan ayrılmamasını sağlık veririz.

